

1. Obiekt 13011
KOŚCIÓŁ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI p.w. ROZESŁANIA ŚWIĘTYCH
w zespole popijarskim APOSTOŁÓW

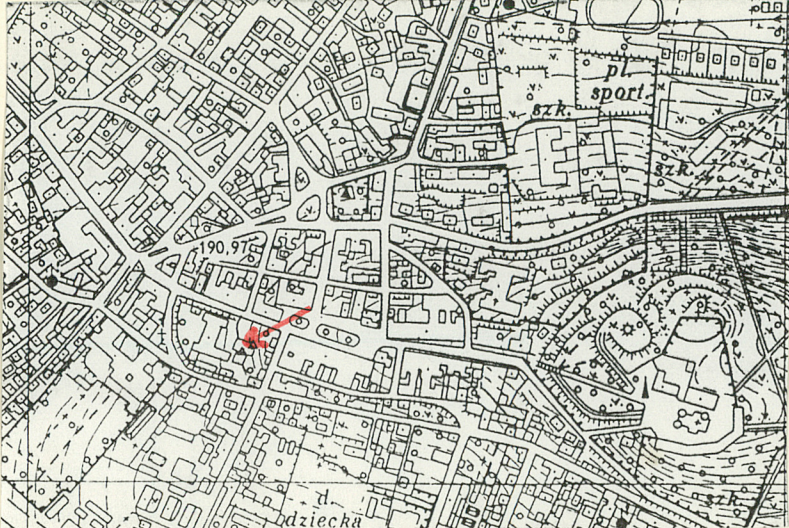
2. Czas powstania
1753-1763 r.

3. Miejscowość
CHEŁM

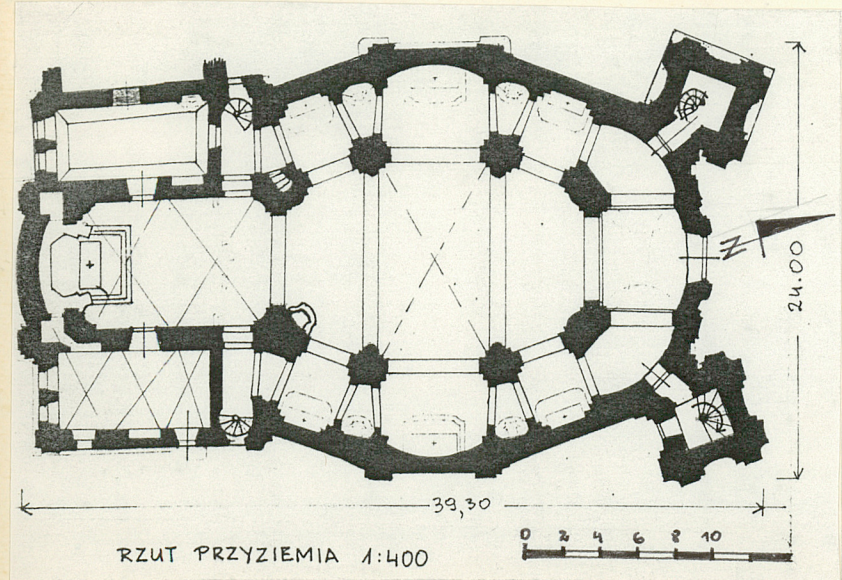
11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

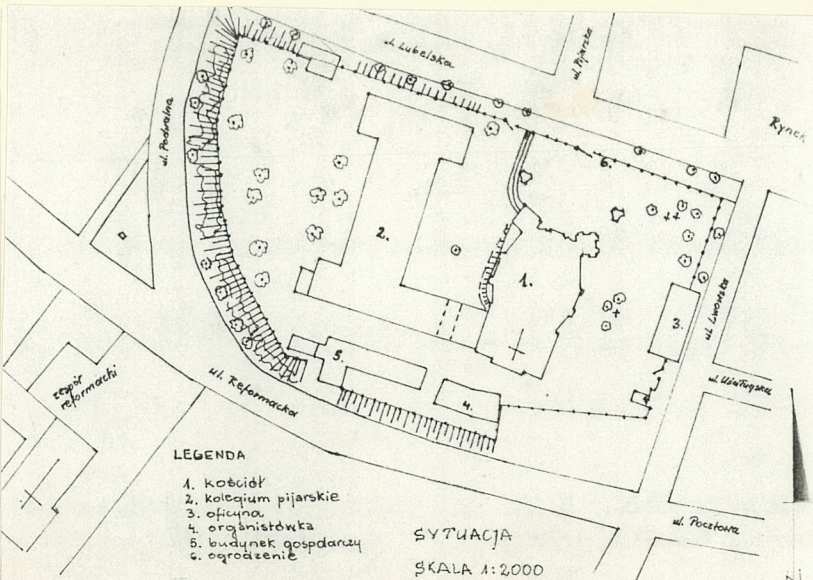
Elewacja frontowa

Skala 1 : 10 000

RZUT PRZYZIEMIA 1:400

SYTUACJA
SKALA 1:2000

4. Adres
Chełm
ul. Lubelska 55
nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna
województwo chełmskie
gmina miasto Chełm pow. wiejski

6. Poprzednie nazwy miejscowości
Chełm

7. Przynależność administracyjna
1 VI 1975
województwo lubelskie
powiat chełmski

8. Właściciel i jego adres
Parafia Rzymsko-Katolicka
p.w. Rozesłania Św. Apostołów
Chełm, ul. Lubelska 55

9. Użytkownik i jego adres
j.w.

10. Rejestr zabytków
A I6/I48 31 grudzień 1966 r.
Nr data

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

- ok.1375 r.budowa drewn.katedry rzym-kat.p.w.Ofiarowania Marii
- 1417 r.-gruntowny remont i uposażenie katedry przez króla Władysława Jagiełłę.
- 1429 r.-nadanie tutułu Rozesłania Świętych Apostołów na pamiątkę dnia zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem.
- 1473- przeniesienie siedziby diecezji chełmskiej do Hrubieszowa po wielkim pożarze Chełma.
- 1578 -pożar kościoła
- 1585 -budowa murowanego kościoła farnego z fundacji Jana Łaszcza
- 1591-konsekracja nowej świątyni przez biskupa chełmskiego St.Gomolińskiego
- 1667 -osadzenie przy kościele farnym zakonu Pijarów
- 1683-gruntowny remont kościoła z funduszy skarbnika Jana Nowickiego
- 1720-budowa kaplicy Matki Boskiej Łaskawej wg proj.arch.Dominika Aleksandra Bellotiego
- 15 IV 1753r.-poświęcenie i wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę obecnego kościoła zakonnego i parafii
- budowa kościoła wg proj.arch.Pawła Fontany,pod kierunkiem arch.Tomasza Rezlera i budowniczego Gotfryda Szulca. Fundacja Andrzeja i Mariany z Radziwińskich Wolskiej podsekretarstwa i Wacława Rzewuskiego-hetmana na koronnego a starosty chełmskiego
- 1758r.-ukończenie budowy murów koś.
- 1758-63-prace przy wyposażeniu kościoła prow. z fundycji Fr.Olędzkiego sufragana lwowskiego i okolicznych rodów szlacheckich. Freski wykonane przez Józefa Mayera,nadwornego malarza króla Augusta III.
- 1776r.-wykonanie krat żeliwnych,balustrad i łóż przez Macieja Sarzyńskiego.
- 1774-81-wykonanie wyposażenia przez lwowskiego rzeźbiarza Michała Filewicza,złocenia-Stefana Słonimskiego.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrza, wyposażenie, instalacje)

Sytuacja - Kościół usytuowany w obrębie staromiejskiego układu urbanistycznego, na zachód od rynku, pierwotnie przy murach obronnych i bramie Lubelskiej, w zespołach klasztornej Pijarów. Prezbiterium zwrócone na południe. Frontem ustawiony do ulicy Lubelskiej, od której lekko odsunięty dla uzyskania perspektywy dla barokowej fasady. Od zachodu i południa sąsiaduje z budynkiem kolegium pijarskiego.

Materiał, konstrukcja, technika - Murowany z cegły, otynkowany. Sklepienia prezbiterium kolebkowe z lunetami na gurtach, w nawie-kolebkowe na gurtach zdwojonych, w absydzie-półkolebkowe, w kaplicach i przedsionku- kolebkowo-krzyżowe, w przejściach-kolebkowe, zakrystia wschodnia sklepiona kolebką z lunetami, zakrystia zachodnia przykryta stropem zwierciadlanym z fasetami, łóże wychodzące do prezbiterium o sklepieniach kolebkowych z lunetami. Wieża dachowa drewniana, krokwiowa i jętkowo-stolcowa. Dach w całości pokryty blachą miedzianą.

Rzut - Kościół typu centralno-podłużnego. Korpus główny założony na rzucie wydłużonego ośmioboku z dwiema skośniami do narożników fasady ustawionymi wieżami na rzucie kwadratu i prostokątnym, wydłużonym prezbiterium zamkniętym odcinkową absydą i przyległymi do niego, również prostokątnymi, zakrystiami. Pod kościołem pięć krypt sklepionych kolebkowo, z odrębnymi wejściami z wnętrza kościoła. Ośmioboczna nawa otoczona jest obejściem powstałym z prostokątnych, odcinkowo zamkniętych kaplic transeptowych i podchórza oraz czterech niższych, kwadratowych kaplic, ustawionych na osiach przekątnych, połączonych klinowatymi przejściami. Zakrystie poprzedzone wąskimi, prostokątnymi lokalnościami, z których schody na łóże nad zakrystiami, otwarte do prezbiterium. W podchórzu prostokątny przedsionek z dwiema lokalnościami mieszczącymi schody na chór i przejście do wieży a w nich schody na wyższe kondygnacje.

Bryła - Korpus nawowy i kaplice transeptowe jednakowej wysokości, cztery kaplice i przejścia pomiędzy nimi- niższe. Do części frontalnej dostawione ukośniami dwie wieże. W partii głównej budynek jednokondygnacyjny z pięcioma kryptami nie komunikującymi się ze sobą. Nad zakrystiami druga kondygnacja. Zakrystia zachodnia pierwotnie złączona z gmachem klasztornej (obecnie zamurowane wejście). Nad nią w łóży -dawne oratorium zakonne. Ponad chórem duże pomieszczenie strychowe, z którego dawniej wejście na balkon w elewacji frontowej. Po bokach ściany szczytowej wejścia do wieży przez małe korytarzyki. Nawa przykryta dachem ośmospadowym z kalenicą wzdłużną i sygnaturką sześcioboczną, ażurową z latarnią nakrytą cebulastym zwieńczeniem. Nad kaplicami transeptowymi i prezbiterium- dachy dwuspadowe; nad zakrystią wschodnią i skrajnymi kaplicami- dachy pulpitowe. Wszystkie pokryte blachą miedzianą. Przed 1878 r. dachy pokryte były dachówką holenderską. Hełmy wież przełamane, czteropółkiewowe, zakończone krzyżami na kulach.

Elewacje - Elewacja frontowa, północna, trójosiowa, dwuwieżowa, z cofniętą częścią środkową i lekko wklęsłymi, ukośnymi, partiami wieży. Część środkowa podzielona na dwie kondygnacje, rozczłonkowane zdwojonymi pilastrami tokańskimi ustawionymi na cokołach. W dolnej partii prostokątny otwór drzwiowy z przerwaniem zwieńczeniem. Drzwi dwuskrzydłowe o bogato rzeźbionych płycinach. Kondygnacja górna wydzielona przełamującym się belkowaniem przerwaniem w części środkowej na umieszczenie wysokiego okna zamkniętego odcinkowo i ujętego pilastrami. Ponad nim w drugiej kondygnacji otwór okiennie-drzwiowy (d.z. ażurowym balkonem). Część środkowa zamknięta wysokim szczytem ze spływami wolutowymi, obramowanym mocno profilowanym gzymsem ze zwieńczeniem w formie sterczyn.

14. Kubatura ok.9.100 m ³	15. Powierzchnia użytkowa ok.700 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne Sakralne	17. Użytkowanie obecne Sakralne
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja -1960 r.- wprowadzone ogrzewanie elektryczne kościoła -1962 r.- wymiana stolarszczyzny okiennej z drewnianej na żelazną, -1970 r.- rozpoczęcie prac renowacyjno-konserwatorskich przy malowidłach ściennych barokowych, ołtarzu głównym i bocznych oraz obrazach z ołtarzy bocznych, -1971 r.- wymiana pokrycia dachowego z blachy ocynkowanej -1972 r.- częściowa wymiana tynków w elewacjach -1974 r.- ukończenie prac konserwatorskich przy polichromii kościoła wykonanych przez art.plast.konserwatora Alojzego Gossa. -1981 r.- malowanie antykorozyjne blachy - wstawienie kraty zabezpieczającej główne drzwi. - założenie instalacji odgromowej - -1991-92- wymiana pokrycia dachowego na blachę miedzianą -1992-93- wymiana całościowa tynków zewnętrznych na wapienne.		19. stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Stan zachowania całego budynku dobry. W 1993 r. ukończone zostały prace remontowe i wymiana pokrycia dachowego. W 1992 r. założona została instalacja alarmowa.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Konieczna jest wymiana zużytej i niejednorodnej posadzki w całym kościele i zakrystiach.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowania)

-WAPL - Pijarzy w Chełmie, poz.3 s.13 i poz.22,38,
fasc.IV.

22. Bibliografia

- Katalog zabytków sztuki w Polsce, t.VIII, z.5 pod red.
R.Brykowskiego i E.Smulikowskiej-Rowińskiej. W-wa 1968 r.
- W.Świątkowski, Lubelskie, W-wa 1928 r.
- J.Raczyński, Centralne barokowe kościoły województwa
lubelskiego. Studia do dziejów sztuki w Polsce, W-wa 1929
- B.Zimmer, Miasto Chełm. Zarys historyczny. W-wa, 1974 r.
- K.Czernicki, Chełm, przeszłość i pamiątki, Chełm, 1936 r.
- Z.Rewski, Materiały do historii budowy kościoła
o.o.pijarów w Chełmie, Warszawa 1938 r."BHS", R.VI.

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsca przechowania sygnatury)

Liczne karty pocztowe i zdjęcia fotograficzne przecho-
wywane w Muzeum Okręgowym w Chełmie i w archiwum
Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Chełmie,
ul.Lubelska 63

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst mgr Bożena Lebioda-Stanek, 1993 r. XI
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki mgr Kazimierz Słowik, 1993 r. XI
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotograf. mgr Kazimierz Słowik, 1993 r. XI
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowania negatywów PSOZ O/Chełm

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

Wkładka ze zdjęciami fotograficznymi i dalszym ciągiem
historii kościoła i jego opisu.

1. Miejscowość Chełm	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) Kościół parafialny p.w. Rozesłania Św. Apostołów	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) c.d. historii i opisu kościoła, zdjęcia fotograficzne
-------------------------	---	---

- 1842- remont kościoła
- 1864 r. - kasata zakonu Pijarów
Kościół przechodzi pod zarząd księży
- 1890-91 r.-restauracja malowideł ściennych wykonana przez malarza Witolda Urbańskiego z Lublina.
- 1929 r.-kolejna restauracja malowideł ściennych.

Wieżę trójkondygnacyjną, ze ściętymi narożnikami, zaakcentowanymi zdwojonymi pilastrami toskańskimi, o wklęsłych ścianach. Kondygnacje oddzielone gzym-
sami i belkowaniem wspartym na pilastrach. W dolnej kondygnacji wież- pół-
koliste nisze muszlowe (w nich dawniej rzeźby, obecnie stojące na postumen-
tach). W drugiej kondygnacji okna zamknięte również półkoliście, o obramie-
niu opaskowym z kluczem, ponad nimi przyczółki o łuku odcinkowym, płasko pro-
filowanym. Ostatnia kondygnacja wież z analogicznymi oknami i prostymi nad-
okiennikami, ponad którymi okulusy, powtórzone w partii zwieńczeń o formie
późnobarokowych hełmów.

Elewacje boczne i tylna - ujęte w narożach pilastrami toskańskimi przełama-
nymi w części nawowej a na kaplicach transeptowych-zdwojonymi.
Kaplice transeptowe i prezbiterium zwieńczone szczytami z ogzysowaniem o
wklęsło-wypukłym, powyżamywanym kształcie z niewielkimi okulkami, w dolnej
części okna zamknięte koszowo. Okna prostokątne, zamknięte odcinkowo lub ko-
szowo z nadwieszeniem, ujęte w profilowane obramienia.

Całość budowli otacza gzyms wieńczący, wydatnie profilowany.

Wnętrze - Nawa główna otwarta do obejścia trzema arkadami półkolistymi wspar-
tymi na filarach. Szerszymi arkadami otwarta do transeptu i przez łuk tęczyowy
do niższego prezbiterium i węższymi - do kaplic. Filary na rzucie krzyża ze
zdwojonymi pilastrami podtrzymującymi belkowanie. Od strony nawy filary z
półkolistymi cokołami, na których rzeźby doktorów kościoła. Chór wsparty na
szerokiej arkadzie o łuku koszowym. Ściany nawy i prezbiterium rozczłonkowane
zdwojonymi pilastrami o kapitelach kompozytowych. Belkowanie szerokie, profi-
lowane, przełamujące się a w partii ramion transeptu przechodzące w gzyms
faliście wygięty nad arkadami. Ponad arkadami do czterech niższych kaplic
umieszczone płyciny o łuku koszowym. W bocznych ścianach kaplic arkadowe
przejścia a nad nimi przeźrocza o nadwieszonych łukach. Z prezbiterium do za-
krytych portale drewniane o zwieńczeniu w formie kartuszy rokokowych. Łoże
z ażurowymi, żeliwnymi balustradami. Całe wnętrze pokryte późnobarokową poli-
chromią iluzjonistyczną wykonaną w technice al fresco i al secco, z cyklem
przedstawień Maryjnych i apostoelskich, związanych z kultem św. Józefa Klasan-
tego - patrona Pijarów i Trójcą Świętą.

Wyposażenie - Ołtarz główny, architektoniczny, rokokowy, przebudowany przez
Michała Filewicza. Ołtarze boczne rokokowe, z mensami murowanymi, ponad któ-
rymi obrazy w bogato rzeźbionych ramach. Ambona i chrzcielnica z bogatą nad-
budową rokokową, rzeźby Doktorów Kościoła, parapet chóru muzycznego, rokokowy,
ażurowy, bogato zdobiony cokołami i wazami. Cztery późnobarokowe konfesjonały.

Wkładkę założył: mgr. B. Lebioda-Stanek
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:

c.d. opisu

Mebles i sprzęty rokokowe i barokowe, feretrony, rzeźby i obrazy z XVII-XIX w., Kielichy, puszki, monstrancje i szaty z XVII-XIX w. Wroby snycerskie autorstw Michała Filewicza.

Instalacje: elektryczna, odgromowa, alarmowa, wod.-kan.

Widok na prezbiterium od strony południowej.

Ramię transeptu od strony wschodniej

Widok na wieżę zachodnią i figurę Matki Boskiej Bolesnej.

1. Miejscowość

CHEŁM

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

KOŚCIÓŁ PAR. p.w. ROZESŁA-
NIA ŚW. APOSTOŁÓW.

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

zdjęcia fotograficzne

Drzwi wejściowe do kościoła
z 1893 r. po oczyszczeniu z
warstw farby olejnej.

ołtarz główny

Ażurowa rokokowa balustrada
i organy

Wkładkę założył: mgr Bożena Lebioda - Stanek
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: PSOZ o/Chełm

Z-d Poligr. Jan Jasiński W-wa, ul. Wolna 13, tel. 12-43-83

Wzór ODZ 1978 r.

Widok z nawy głównej na przejście do transeptu, na ambonę i fragment ołtarza głównego.

Widok od strony ołtarza głównego na obejście z kaplicami.

Rzeźba św. Grzegorza w połud.-zachodniej części nawy głównej